

Drd. Cornel OSADCII,

lector, catedra Științe penitenciare, drept penal
și criminologie, Academia „Ștefan cel Mare” a MAI

Drd. Oleg RUSU,

lector, catedra Științe penitenciare, drept penal
și criminologie, Academia „Ștefan cel Mare” a MAI

PROBLEME LEGATE DE DIFERENȚIEREA EXECUTĂRII PEDEPSEI CU ÎNCHISOAREA

For the realization of an efficient system of the punishment execution in the prison, it is necessary to make a scientific differentiation that ensures a punitive and educative efficiency toward different categories of persons that serve a punishment.

The differentiation of the punishment execution in the prison can be presented as a legal accomplishment of the repressive – educative influence on a certain category of condemned, oriented to the improvement of the penitentiary system.

Recenzent: Valeriu NOUR, doctor în drept, prodecanul Facultății de Drept, Academia „Ștefan cel Mare” a MAI

Pentru realizarea unui sistem efectiv de executare a pedepsei cu închisoarea, de a înfăptui un proces educativ efectiv asupra condamnaților este necesară o diferențiere întemeiată științific, care ar asigura o influență represivă și educativă eficientă față de diferite categorii de persoane ce-și ispășesc pedeapsa.

La momentul de față, în teoria dreptului execuțional-penal nu există o părere comună referitoare la interpretarea termenului de „diferențiere”. Unii autori întrebuițează conceptul „diferențierea executării pedepsei” [3, p. 54-56.], „diferențierea măsurilor de influență corecțională” [5, p. 122.] alții „principiul diferențierii” [6, p. 14.], a treia categorie admit identificarea conceptului „diferențiere” cu „clasificarea” și chiar cu „individualizarea executării pedepsei” [7, p. 208.].

Mai profund de problema diferențierii executării pedepsei s-au ocupat savanții ruși Șmarov I. V. și Melentiev M. P. Astfel, după părerea lor, „diferențierea executării pedepsei presupune că față de diferite categorii de infractori, în dependență de caracterul și gradul prejudiciabil al infracțiunii săvârșite, de trecutul criminal trebuie aplicat un volum diferit de măsuri de pedeapsă, iar lucrul educativ cu aceștia trebuie efectuat în dependență de particularitățile tipologice ale personalității” [8, p. 30.].

O interpretare mai diferită a conceptului de „diferențiere”, dar foarte asemănătoare după conținut, a efectuat-o savantul rus Strucikov N. A. După părerea sa, pe care noi o împărtășim pe deplin, „diferențierea pedepsei, inclusiv influența corecțională, înseamnă determinarea cerințelor generale nu pentru toți condamnații, dar pentru grupuri mai mult sau mai puțin omogene (relativ omogene)” [9, p. 177].

Unii autori vorbesc despre conceptul de „diferențiere” ca principiul diferențierii executării pedepsei și procesul influenței corecționale. Astfel, Fefelov V. A. îl determină ca „deținerea separată a diverselor categorii de condamnați, în dependență de particularitățile personalității social-pedagogice, psihologice, statutul juridic” [10, p. 97].

Atribuirea „diferențierii executării pedepsei” către principiile dreptului execuțional-penal se poate de întâlni în lucrările savanților Speransky I. A. [11, p. 107-127], Perkov I.

M. [12, p. 41-56.], Maslihin A. V. [13, p. 29.], în literatura de specialitate autohtonă la Florea V. [4, p. 16-17.].

Introducerea de către legislatorul autohton a principiului „diferențierii executării pedepsei” în Codul de executare [2, art. 164 alin. (1).] credem că este oportună, dar necesită o argumentare științifică.

După cum am observat din diferitele opinii de mai sus, precum și din întărirea conceptului diferențierii în lege, credem că problema este discutabilă. Astfel, Natașev A. E., cercetînd principiile dreptului execuțional-penal, inițial, în general, nu evidențiază de sine stătător principiul diferențierii [14, p. 8.]. El considera că trebuie de vorbit numai despre aplicarea diferențiată a metodelor și mijloacelor de corijare a condamnaților, însă o asemenea activitate după părerea lui, este absorbită de principiul individualizării influenței corecționale. Este adevărat, mai tîrziu, Natașev A. E., în sistemul principiilor dreptului execuțional-penal, evidențiază și principiul diferențierii, însă îi acordă o însemnătate îngustă, atribuindu-i conținutului său doar măsura de corecție prin muncă [15, p. 119.].

Savantul Strucikov N. A., în general, nu a inclus principiul diferențierii executării pedepsei în categoria principiilor dreptului execuțional-penal [16, p. 86-87.]. Cu toate acestea, avea dubii asupra faptului includerii, de către unii autori, în calitate de principiu aplicarea diferențiată a mijloacelor și metodelor de corijare și reeducare a condamnaților, el considera că acesta este absorbit de principiul individualizării executării pedepsei.

În Dicționarul Explicativ al Limbii Române, elaborat de Academia Română Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”, acești termeni sînt interpretați în felul următor: „a diferenția”, înseamnă „a stabili deosebirea dintre două sau mai multe ființe sau lucruri, a delimita caracterele lor specifice; a se deosebi de altcineva sau de altceva”, [17, p. 184.]; a „clasifica” – „a împărți sistematic, a repartiza pe clase sau într-o anumită ordine după anumite semne” [17, p. 184].

Analizînd termenele expuse am putea evidenția că clasificarea se prezintă ca o operațiune logică finalizată, deși se prezintă ca o acțiune de sine stătătoare, care precedă

ceva, pe cînd diferențierea presupune studierea sau cercetarea unui lucru.

Este evident că orice clasificare, inclusiv clasificarea condamnăților, nu reprezintă un scop în sine, însă cu ajutorul ei se realizează anumite sarcini. În special, după anumite semne (criterii) condamnății se clasifică în grupuri relativ omogene, de exemplu, după sex, gravitatea infracțiunii săvîrșite, antecedente penale etc. Nu în zadar, mulți autori prin clasificare înțeleg, în primul rînd, împărțirea condamnăților în categorii (grupuri) relativ omogene în dependență de caracterul și gradul prejudiciabil al infracțiunii comise, antecedentele penale, de nivelul degradării social – morale a personalității sale, precum și a nivelului de corijare [8, p. 11.]. Din abordările aduse referitoare la acest subiect putem concluziona că clasificarea condamnăților reprezintă o operațiune logică specifică, legată de împărțirea condamnăților în grupuri.

Vișotina L. A. și Lutansky V. D. califică aceasta ca fiind un proces. Ei specifică că clasificarea este procesul repartizare a condamnăților pe categorii odată cu aprecierea de către instanța de judecată a gradului de pericol social pe care-l prezintă infractorii și determinarea pentru acești a regimului de ispășire a pedepsei. Însă procesul de mai departe al divizării în grupuri relativ omogene mai mici nemijlocit, în instituțiile penitenciare cu regim de detenție identic este calificat de acestea ca diferențierea condamnăților [5, p. 23.]. După părerea lor, diferențierea reprezintă o simplă continuare a clasificării, în principiu, ea este identică cu clasificarea numai la etape diferite: clasificarea este procesul împărțirii condamnăților pe grupuri odată cu aplicarea pedepsei, pe cînd diferențierea este același proces de împărțire, dar nemijlocit se înfăptuiește odată cu executarea pedepsei.

Savanții Șmarov I. V. și Melentiev M. P. propun împărțirea procesului de clasificare a condamnăților în două etape. Prima etapă ei o numesc clasificare de gen, care trebuie inclusă în activitatea de bază a instituțiilor penitenciare. Etapa a doua – clasificarea de grup, care poate fi aplicată condamnăților ce sunt deținuți în instituțiile penitenciare, în regimuri de deținere diferite [8, p. 20-25.]. Termenul „diferențiere” este întrebuițat de ei și referitor la procesul represiv-educativ. Această poziție este susținută și de autorii Covalenco V. V., Meteolkin M. V., Mihlin A. S., Minakov Iu. A. [23, p. 7-8; 18, p. 44-45; 19, p. 13-18.]. Este adevărat că Meteolkin M. V. și Mihlin A. S. numesc clasificarea de gen nu alceva decît clasificarea social-demografică și juridico-penală, iar pe cea de grup – clasificare execuțional-penală, identificînd-o pe cea din urmă în plan terminologic cu diferențierea. „Așa clasificare” (adică execuțional-penală), spun ei, „cum nu am numi-o: „clasificare de grup” sau „diferențiere”, ea prevede împărțirea condamnăților, care ispășesc pedeapsa cu închisoare, pe grupe (categorii) în dependență de nivelul de degradare social-morală și de alte particularități ale condamnatului cu scopul diferențierii măsurilor de influență corecțională...” [18, p. 44.].

Savantul Strucikov N. A., în lucrările sale timpurii, a pus semnul egalității între clasificare și diferențiere. În particular, acesta ar remarca că „clasificarea condamnăților privați de libertate (sau diferențierea condamnăților) presupune împărțirea lor pe baze de criterii unice în grupuri relativ omogene (categorii), care au nevoie de o influență

represivă (prin intermediul pedepsei) și educativă (atît prin intermediul pedepsei (osîndeii), cît și a mijloacelor de corijare) identică [20, p. 84.].

O asemenea ambiguitate de opinii ale diferitor autori vizavi de problema abordată, ne permite, fără respingerea totală a unor poziții, să ne expunem părerea proprie.

Pe semne, abordînd conceptul de „diferențiere” este necesar de a vorbi despre el atît în sens larg, cît și îngust. De exemplu, după părerea autorilor Vișotina L. A. și Lutansky V. D., diferențierea se prezintă ca un concept în sens îngust, ca fiind procesul continuu de divizare a condamnăților. În sens larg acesta va reprezenta altceva. Cînd vorbim despre clasificare, atunci întrebuițăm, de regulă, termenii: clasificare sau grupuri de clasificare, și nu mai mult. Adică după esența ei, clasificarea este o acțiune concretă, operațiune legată de folosirea unor aprecieri, criterii etc. Nu întîmplător, multe din aceste semne sînt determinate de legislație, în special, de Codul penal al Republicii Moldova. În literatura juridică de specialitate, diferențierea, de asemenea, este tratată diferit: „atitudine diferențiată”, „diferențierea măsurilor represiv-educative”, „influență diferențiată”, „diferențierea măsurilor de influență corecțională” [21, p. 115; 23, p. 18; 22, p. 65; 24, p. 3.].

În acest caz se observă nu o simplă împărțire, dar o activitate determinată, mișcare, dinamica. Din punct de vedere teoretic putem propune o varietate mare de operațiuni de clasificare. Dar, în orice caz, ele vor avea caracter auxiliar, după cum ele reprezintă o anumită etapă, ce presupune o continuare logică. Tocmai diferențierea presupune folosirea clasificării, în scopul realizării sarcinilor propuse. Diferențierea în acest caz va fi în calitate de proces specific, în care sînt întrebuițate datele clasificării înfăptuite. De aceea, odată cu întrebuițarea termenului „diferențiere”, mai corect, „influență diferențiată”, întotdeauna trebuie de subînțeles că în ea neapărat se utilizează rezultatele clasificării.

Identificarea clasificării și diferențierii nu se poate efectua și, din cauză că, după cum menționează just majoritatea savanților, clasificarea precede diferențierea și este baza teoretică și practică a ei. Astfel, de exemplu, Covalenco V. V. arată că baza (temeiul) diferențierii executării pedepsei și realizarea influenței educative asupra condamnăților este clasificarea [23, p. 3.]. Un asemenea punct de vedere susține și Șmaeva T. A., [25, p. 21; 27, p. 38.] cu toate că, privitor la stabilirea clasificării, ei nu au o părere unică. Un șir de autori o numesc doar o metodă științifică, cu ajutorul căreia se asigură diferențierea executării pedepsei și înfăptuirea influenței represiv-educative [8, p. 11; 26, p. 21; 27, p. 38.]. Unii autori consideră clasificarea ca un procedeu, cu ajutorul căruia sînt diferențiate metodele și mijloacele juridice, pedagogice, psihologice de influență asupra condamnăților [28, p. 105.], ceea ce, după părerea noastră, este destul de accesibil și corespunde totalmente semnificației acestei noțiuni.

În principiu, nu are importanță cum vom numi clasificarea: bază (temei), metodă sau procedeu, fiindcă e clar că aceste denumiri constau doar în forma exterioară de acțiune. Însă, din punct de vedere teoretic, este foarte important de a pătrunde în conținutul acestui concept.

Din acest punct de vedere vom aborda raportul dintre clasificare și diferențiere din punct de vedere al categoriilor filozofice: general, special și particular.

În limitele generalului, întregul contingent de condamnați poate fi împărțit după un număr mare de semne. În acest caz, clasificarea apare ca temei inițial de împărțire logică a condamnaților. De aici rezultă și însemnătatea ei generală. Pentru înfăptuirea diferențierii nu se iau în considerație toate semnele, dar cele mai însemnate, specifice, care sînt selectate din întreaga masă, de către subiectul care execută influența diferențiată și duce evidența ei, ceea ce, de regulă, nu se petrece la clasificare. De aceea, diferențierea este un concept mai complicat și mai vast. Ea presupune legătura, într-o formă sau alta, subiectului cu obiectul, ceea ce nu este la clasificare, unde rolul subiectului este pasiv și limitat. La diferențiere însă legăturile subiectului cu obiectul se manifestă sub forma realizării unei influențări specifice din partea subiectului asupra obiectului. Deci se naște o formă specifică de relații, unde un semn specific este prezența regulatorului, care constă din legi, reguli, dispoziții etc., atribute care determină drepturile participanților (părților). Clasificarea este prezentă și la acest nivel, anume ea creează condițiile necesare pentru înfăptuirea influenței diferențiate asupra condamnaților ce-și ispășesc pedeapsa, dar nu o influență oarecare, ci strict reglementată de lege.

Reieșind din cele expuse, credem că diferențierea executării pedepsei cu închisoare poate fi prezentată ca realizarea legală a influenței represiv-educative asupra unei anumite categorii de condamnați, orientată spre îmbunătățirea și eficientizarea realizării sarcinilor care stau în fața sistemului penitenciar.

Fără îndoială, avînd în vedere rolul important și însemnătatea diferențierii executării pedepsei cu închisoare, este pe deplin legal (ceea ce, printre altele, și fac unii autori) s-o abordăm ca pe un principiu al dreptului execuțional-penal.

Din cele expuse în aceste două paragrafe ale tezei, putem evidenția că individualizarea și diferențierea executării pedepsei cu închisoarea sînt legate reciproc. Acesta este un proces care se întrepătrunde, se completează reciproc. „Diferențierea și individualizarea nu trebuie aplicate independent una de alta” [29, p. 27.]. Astfel, condamnatul, sosit într-o instituție penitenciară de un anumit tip [1, art. 72.], va fi raportată la categoria generală de condamnați, pentru care sînt stabilite anumite reguli și condiții de detenție, în dependență de tipul regimului [2, art. 238 alin. (2)]. Însă, avînd în vedere, unele particularități personale, de exemplu, gradul de invaliditate sau atingerea vîrstei de pensionare, condamnatul se transferă în alt grup de clasificare, în legătură cu care se schimbă și statutul lui juridic. În continuare, de exemplu, luîndu-se în considerație comportamentul lui și atitudinea acestuia față de principalele mijloace de corijare, în privința acestuia din nou se vor lua alte măsuri de individualizare, de exemplu, pentru încălcare frauduloasă a regimului de deținere, condamnatul este izolat în carceră. Condamnatul, în acest caz, nimerește într-un grup de clasificare nou, în privința căruia se înfăptuiește o influențare diferențiată deosebită etc.

În așa mod, coraportul dintre individualizarea și diferențierea executării pedepsei poate fi prezentat în formula respectivă: a individualiza – diferențierea – individualizarea – diferențierea – individualizarea ... ș.a.

Referințe:

1. Codul penal al Republicii Moldova, din 18.04.2002.
2. Codul de executare al Republicii Moldova, din 24.12.2004.
3. Бриллиантов А. В., Дифференциация наказания и степень исправления осужденных к лишению свободы, Москва, 1997.
4. Florea V., „Drept execuțional penal” Editura, ARC, Chișinău, 1999.
5. Высотина Л. А., Лутанский В. Д., Основы дифференциации осужденных и условий их содержания в ИТУ, Москва, 1974.
6. Аванесов Г. А., Изменение условий содержания осужденных, Москва, 1968.
7. Дементьев С. И., Лишение свободы: уголовно-правовые и исправительно-трудовые аспекты, Ростов-на-Дону, 1981.
8. Шмаров И. В., Мелентьев М. П., Дифференциация исполнения наказания в исправительно-трудовых учреждениях, Пермь, 1971.
9. Стручков Н. А., Советская исправительно-трудовая политика и ее роль в борьбе с преступностью, Саратов, 1970.
10. Фефелов В. А., Социально-правовые основы уголовно-исполнительной цивилизации учреждений, исполняющих уголовное наказание в виде лишения свободы, Рязань, 1992.
11. Веzi: Советская исправительно-трудовая права. Общая часть, Стручков Н. А., Утевский Б. С., Сперанский И. А., și alții, под ред., Стручкова Н. А., Москва, 1977.
12. Перков И. М., Соотношение материальных и процессуальных норм исправительно-трудового права в теории и практике исполнения уголовных наказаний, Москва, 1977.
13. Быстрых В. И., Бычков В. Ф., Васильев А. И., Уголовно-исполнительное право, Рязань, 1993.
14. Наташев А. Е., Принципы советского исправительно-трудового права, Москва, 1972.
15. Стручков Н. А., Артамонов В. П., Сперанский И. А., Наташев А. Е., Советское исправительно-трудовое право, Общая часть, под ред. Стручкова Н.А., Мелентьева М. П., Шмарова И. В., Рязань, 1987.
16. Стручков Н. А. Курс исправительно-трудового права, Проблемы Общей части, из., Юридическая литература, Москва, 1984.
17. Dicționarul explicativ al limbii române, DEX, Editura, Univers enciclopedic, ed. a II-a, București, 1998.
18. Метелкин М. Б., Михлин А. С., Личность особо опасных рецидивистов и вопросы дифференциации исполнения наказания, Москва, 1980.
19. Минаков Ю. А., Родовая и групповая классификация осужденных к лишению свободы, Москва, 1980.
20. Стручков Н. А., Проблемы исправительно-трудового права в свете нового исправительно-трудового законодательства, Москва, 1972. Strucikov N. A. a fost printre primii care a introdus în teoria dreptului execuțional-penal termenul „diferențiere” Vezi: Стручков Н. А., Советская исправительно-трудовая политика и ее роль в борьбе с преступностью, Саратов, 1970, p. 177.
21. Советское исправительно-трудовое право, Сперанский И. А., Стручков Н. А. și alții; под ред.

- Стручкова Н. А. и Ткачевского Ю. М. из.,
Юридическая литература, Москва, 1983.
22. Беляев Н. А., *Советское исправительно-трудовое право*, под ред. Беляева Н. А., Прохорова В. С., Ленинград, 1989.
 23. Коваленко В. В., *Классификация лиц, впервые осужденных к лишению свободы, проблемы дифференциации исполнения наказания в исправительно-трудовых колониях*, Автореф. дис. канд. юрид. наук, КВШ МВД СССР, Киев, 1991, р. 20.
 24. Пипиль В. И., *Дифференциации исполнения наказания в виде лишения свободы в отношении лиц, ранее отбывавших наказания*, Киев, 1987.
 25. Шмаева Т. А., *Некоторые вопросы классификации осужденных женского пола*, Рязань, 1988.
 26. Стручков Н. А., Брызгалов В. Н., *Классификация осужденных к лишению свободы и определение им вида исправительно-трудовой колонии*, Киев, 1967.
 27. Фефелов В. А., *Социально-правовые основы уголовно-исполнительной цивилизации учреждений, исполняющих уголовное наказание в виде лишения свободы*, Рязань, 1992.
 28. Туманов Г. А., *Некоторые вопросы классификации преступников и лиц к лишению свободы*, Москва, 1964.
 29. Рябинин А. А., Стручков Н. А., *О дифференциации и индивидуализации исполнения наказания в виде лишения свободы; и проблемы совершенствования деятельности органов исполняющих наказания*, Уфа, 1993.